

COUNTDOWN 2010

Amfibieën in Vlaanderen:

over Vacil Boev Mancev, de paddenindex, exotisch geweld en kikkerkoorts

Het loopt behoorlijk fout. Een voorbeeld: 23 januari 2008. Natuurpunt haalt de nationale pers met de uitzonderlijk vroege aanvang van de paddentrek. Reden: de op één na warmste januarimaand ooit sinds het begin van de metingen in 1833. De gemiddelde temperatuur bedroeg 6,5 °C. Het record van 2007 werd hiermee net niet gebroken: toen was het in januari nog iets warmer, met een gemiddelde van 7,2 °C.

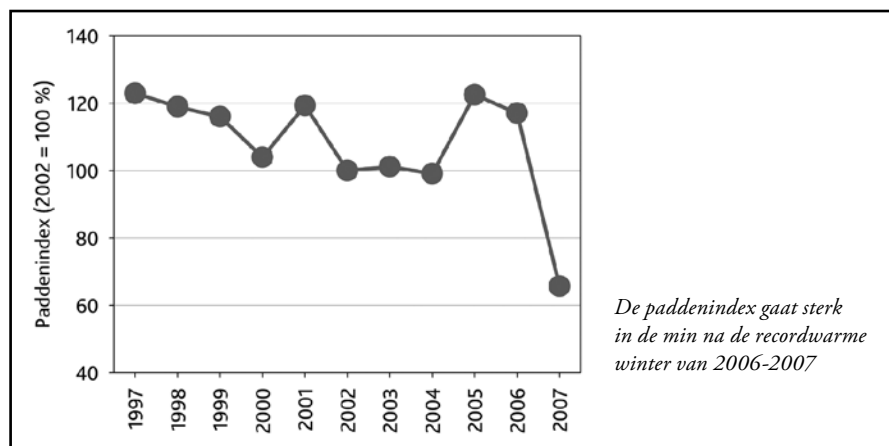
Te vroeg opstaan is dodelijk

So what? Wat is er fout met wat vroeger uit winterslaap ontwaken? Veel, want amfibieën stapelen in gematigde klimaatzones in de nazomer energiereserves op in de vorm van vet. Deze vetreserve is nodig om de winterslaap levend door te komen. Tijdens normale winters lukt dat prima: de stofwisseling verloopt dan heel traag en de reserves worden bij mondjesmaat opgebruikt. Maar tijdens extreem zachte winters draait het vierkant. Amfibieën raken in de war: moeten ze nu slapen of ontwaken? Is het nog winter of begint de lente? De stofwisseling verloopt een pak sneller, opgespaarde vetten worden te snel verbrand en heel wat winterslapende kikkers, padden en salamanders halen het voorjaar niet wegens uitgehongerd.

Maar het kan nog erger. De recordwarme winters van de voorbije twee jaar waren ook knap grillig. Een heel warme aanzet gevolgd door een winterprik, dan weer een warmtegolf met daarna een schaatsweek. Warm, koud, warm, koud ... Het inwendig computertje van amfibieën sloeg op hol. Telkens een amfibie ontwaakt bij zo'n winterse warmtegolf, verbruikt ze een deel van haar vetvoorraad. Bij een volgend winteroffensief gaat ze opnieuw in winterslaap ... met te weinig vet om de rest van de winter door te komen. Zij die wel het einde van de winter halen, hebben vaak te veel energie verbruikt waardoor ze het voortplantingsseizoen beginnen in een zwakke lichaamsconditie. En die verminderde lichaamsconditie zorgt er op haar beurt voor dat het aantal en de kwaliteit van de afgezette

eitjes lager is dan normaal: het begin van een neerwaartse spiraal. Uit weinig, slechte eitjes komen nog minder, zwakke nakomelingen en voor je het weet, komen algemene soorten als Gewone pad in de gevarenzone.

Loopt het dan zo'n vaart? Misschien niet, misschien wel. Uit een aantal langlopende paddenoverzetacties berekende Natuurpunt een 'paddenindex'. Tussen 1997 en 2006 werd steeds een schommeling van ca. 20 % vastgesteld. Maar na de recordwarme winter van 2006-2007 crashten de overzetcijfers spectaculair en stond de paddenindex op -40 %, een all-time low! Natuurpunt houdt de vinger aan de pols maar de vrees bestaat dat de negatieve invloed van milde winters op de overleving van amfibieën structureel zou kunnen worden. De winter 2007-2008 liet alweer een negatieve paddenindex optekenen en beetje bij beetje lijkt er een crashtrend te ontstaan met Gewone Pad als het meest uitgesproken slachtoffer.

De paddenindex gaat sterk in de min na de recordwarme winter van 2006-2007

COUNTDOWN 2010

RED BIODIVERSITEIT

Meer is minder

En toch: puur cijfermatig gaat het goed. Er komen immers meer soorten bij dan er verdwijnen. In 2008 werd voor het eerst Anatolische Meerkikker, Levantijnse Meerkikker en Afrikaanse Klauwkikker vastgesteld in Vlaanderen. De namen spreken voor zich: exoten, geïmporteerd voor menselijke consumptie of door tuinvijvercentra om Vlaamse tuinvijvers van exotisch gekwaak te voorzien. Vooral die meerkikkers zijn een ramp van formaat. Het hoe en waarom zou ons net iets te ver leiden maar we proberen het simpel te houden. Eigenlijk is groene kikker een verzamelnaam van heel wat soorten. Er is dus niet zoiets als 'de' Groene Kikker. In Vlaanderen zijn er twee soorten inheems: Bastaardkikker en Poelkikker. Maar op 5 december 1975 sloeg het noodlot toe. Vacil Boev Mancev, een trucker uit Pazardzik (Bulgarije) levert een lading levende Europese Meerkikkers af in Bourg-en-Bresse (Frankrijk). Vacil rijdt door naar Wetteren om planten in te laden voor transport naar Bulgarije. Bij het inladen van de planten blijken nog heel wat kikkers tussen de paletten rond te springen. Alle beestjes worden uit de vrachtruimte verwijderd, recht in de Wetteerse wateren. Wat dan volgt, is een

geneticaverhaal van genomen, hybridogenese, chromosomen, reductiedeling, allelen, endomitose, meiose en gameten. Om kort te gaan: wanneer een Europese Meerkikker paart met een Bastaardkikker, komt daar geen onvruchtbare hybride uit voort, zoals je zou verwachten bij een kruising tussen twee soorten. Neen, het resultaat van deze kruising is verrassend: een nieuwe, vruchtbare Europese Meerkikker! Gevolg: steeds meer Europese Meerkikkers en steeds minder Bastaardkikkers. Of hoe die Bulgaarse trucker de mogelijke ondergang van een inheemse soort inleidde. En het gaat best hard. Op een aantal plaatsen won Bastaardkikker het nog van die meerkikker met 1 tegen 50. Tien jaar later delft de inheemse groene er het onderspit van de uitheemse met ... 1 tegen 50!

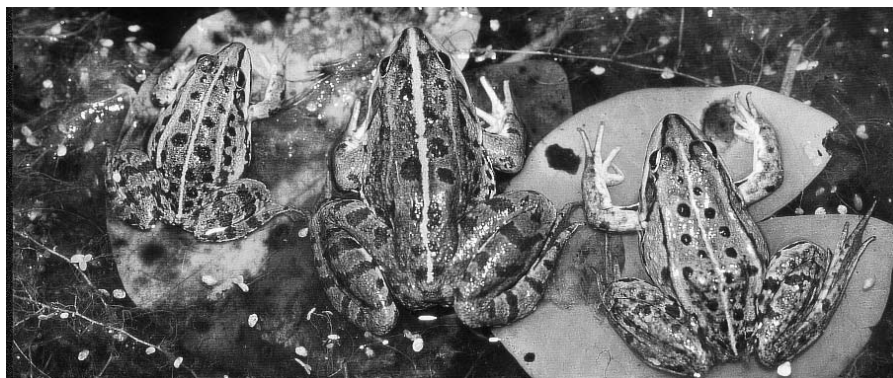

Foto Hugo Willocx: Poelkikker (links), Europese Meerkikker (midden) en Bastaardkikker (rechts): de exoot doet de inheemse groene kikkers de duvel aan.

Een alleenstaand geval? Niet echt, want ook Kamsalamander kan maar beter op zijn tellen passen. In Nederland werd op een aantal plaatsen al de aanwezigheid van Italiaanse Kamsalamander vastgesteld. Wat blijkt? Op die plaatsen waar de exotische Italiaan samen met de inheemse Kamsalamander voorkomt, haalt de Italiaan de bovenhand. Mama mia, waar moet dat heen? En dan hebben we het nog niet eens gehad over de opmars van de Stierkikker, of de Chinese Beeksalamander, of ... Het roept misschien verkeerde associaties op maar toegepast op de natuur houdt het echt wel steek: eigen kikkers eerst!

Lieve, kleine ... watersalamander

Terug naar de inheemse herpetofauna. Dit keer geen verhaal van te warme winters of kruisende exoten, wel van landschapsverarming. Nog niet zo lang geleden: klein keuterboertje, tien koeien, een huiskavel, knotwilgenrij en veedrinkpoel. Klein keuterboertje wordt grootschalig agrarisch ondernemer, tien koeien worden er honderd, knotwilgen worden gerooid en veedrinkpoel verlandt.

Reden: vervangen door zo'n steekpomp waarmee koeien zelf hun drinken uit de grond kunnen oppompen. Het gevolg laat zich raden: soorten die het moeten hebben van kleinschalige landschappen krijgen het lastig. Typisch voorbeeld: Kleine Watersalamander.

Voor zijn doctoraatsverhandeling onderzocht Philippe De Fonseca tussen 1975 en 1978 zo'n 1.164 poelen, geografisch gespreid over gans West-Vlaanderen. Het landschap was toen al geïntensifieerd maar grootschalige ruilverkavelingen hadden nog niet overal huis gehouden. Kleine Watersalamander was toen de meest algemene amfibiesoort met een vrij homogene verspreiding over de hele provincie. Tijdens 2000-2005 werden door talrijke vrijwilligers opnieuw heel wat poelen in West-

Vlaanderen geïnventariseerd. Een vergelijk met de gegevens van De Fonseca drong zich op: Kleine Watersalamander was er sterk op achteruitgegaan, in de ganse provincie, in alle eco-regio's. Schokkende cijfers: 71% van de vroegere lokale populaties leek verdwenen, 71% in een goeie 25 jaar! De achteruitgang bleek ronduit dramatisch in de Polders en in Zandig Vlaanderen waar een achteruitgang werd vastgesteld van ca. 90%. Met een dergelijk rapport haalt de soort een plek op de volgende Rode Lijst van de amfibieën van Vlaanderen ...

Kikkerkoorts

Klimaatopwarming, exoten, verdwijnen van geschikt land- en waterhabitat. Alsof dat nog niet genoeg is, werd vorig jaar voor het eerst de aanwezigheid van Batrachochytrium dendrobatidis in Vlaanderen vastgesteld. Deze Latijnse mondvol slaat op een chytride schimmel die het laatste decennium wereldwijd rake klappen heeft uitgedeeld. De kikkerkoorts, zoals de ziekte ook wordt genoemd, wordt verantwoordelijk geacht voor het uitsterven

Foto Hugo Willocx: Kleine Watersalamander: ambassadeur van het kleinschalig landschap

van 120 amfibiesoorten. Besmetting door de schimmel werd pas voor het eerst vastgesteld in 1998 in Panama en Australië maar amper tien jaar later maakt de boosdoener amfibieënbrokken over de ganse wereld. Voornaamste slachtoffers: soorten van grote hoogtes, nevelwouden en snelstromende bergbeekjes. Wat het effect is van de schimmel op laaglandpopulaties is nog niet echt duidelijk maar waakzaamheid lijkt geboden. Frappant detail: de schimmel werd in Vlaanderen voor het eerst vastgesteld bij larven van ... Stierkikker, nog één van de exotische kwelduivels. En het ironische van de zaak is dat de Stierkikkers drager zijn van de schimmel maar er zelf geen last van blijken te hebben. Mogelijk zullen enkel inheemse soorten met kikkerkoorts moeten afrekenen ...

Yes, we can!

Niet echt een positief verhaal. Kunnen we de achteruitgang van de biodiversiteit tegen 2010 stoppen? Het zou mooi zijn mochten we kunnen zeggen: 'yes, we can!' maar niets laat vermoeden dat de doelstellingen van countdown 2010 zullen worden gehaald. West-Vlaanderen staat op het punt haar enige populatie Boomkikker kwijt te spelen, voor Rugstreeppad moet je al lang niet meer aan de Oostkust zijn, Vlaanderen zal het wel dra zonder Knoflookpad moeten stellen en Geelbuikvuurpad doet vermoedelijk in 2009 het licht uit in België. Maar misschien moeten we het toch maar zeggen, 'yes, we can!', al lijkt het tegen beter weten in. Regionale Landschappen, de Provincie, de Vlaamse Landmaatschappij met haar ruilverkavelingen 'nieuwe stijl', Natuurpunt. Soortbeschermingsplannen, poelen graven, aanplanten van houtkanten. Misschien too little too late maar plaatselijk kunnen deze initiatieven zeker het verschil maken, met onze natuurgebieden als levensnoodzakelijke bronpopulaties van vele soorten. Dus: 'yes, we can!'

Dominique Verbelen